

Fehér Ferenc:

A fiatalok költészetéről

*(Elhangzott a noviszádi rádió
irodalmi klubjában)*

Valaki azt mondta nemrégiben, hogy elfogult vagyok a fiatal tollforgatókkal szemben. Akkor meglepődtem, s tiltakozni próbáltam e megjegyzés ellen, le most, miután néhány napja úgyszólván kizárólag velük foglalkozom, újra neg újra olvasgatom ceruzával, tintával füzetlapra, vagy gépen egy újjal leropogott írásaikat, — elismerem: elfogulttá tesznek ezek botladozó, szelíd ajkú, ábrázást kívánó vagy megdöbbenő biztonsággal feltörő vallomások. S nem csak az elfogultság, hanem a súlyos felelősségérzet is itt él bennem, amikor irodalmunk névtelen seregéről kívánok — nem hadijelentést, hanem méltó ismertetést nyújtani. Megértem-e vajjon őket, amikor sokan maguk sem határozták meg helyüket és célkitűzéseiket, hanem csak írnak, vallanak, s ezek az rásos vallomások mégis feleletre várnak; olvasó szemre, amely szeretettel öngöngöszli ki a diákszoba csendjében vagy gyári, internátusi étterem asztalánál papírravetett sorokat. És helyet, tért kívánnak szótlanságukban is, mert jelen vannak, mint a tavaszelejei levegő s lélegzésük sokszor frissebb, életerősebb, semhogy csak ifjúsági lapunk kizárólagos ügyének tarthatnánk a velük való foglalkozást. Mi, akik az egésznapos hajsza után olyan jóleső belső izgalommal járunk el ide, ebbe a klubba, amely nemcsak a „Hungária”-t és a „Japán”-t helyettesíti számunkra, hiszen itt, a baráti beszélgetések során érezzük legjobban, hogy vagyunk és létezzünk egymás számára is, — sokszor sebként hurcoljuk a jogos, vagy immár kísértő rémképet jelentő írói magányérzetet... Ki kételkedne abban, hogy sokat, az eddiginél többet várnak tőlünk fiatal tollforgatóink: türelmet, hogy elolvashassuk az időnként sorrakerülő, megjelenő írásaikat: biztatást és útbaigazítást; bizalmat és jóindulatot; azt, hogy stílusbotladozásaik helyett vallomásaik tisztaságát kérjük tőlük számon, s csak aztán rakjuk helyére írásjeleiket, melyért manapság sokszor az iskola a felelős. Sokat várnak tőlünk, talán többet, mint mi vártunk elindulásunk idején, akiket a szatíra pellengére és a napi politika bonckése fogadott, hogy aztán — a komédia folytatásaként — be akarjanak velünk törni „az egyetemes magyar irodalomba”. Igaz, kihevertük a szatírákat is, az „egyetemes magyar irodalmat” is, — mégsem kívánom sorsul ifjú barátainknak sem az egyiket, sem a másikat. Én csak azt szeretném, velük együtt, hogy ne érezzék magukat egyedül, s ezen olyan könnyű segíteni: sokszor már azzal is, hogy válaszolunk a sok-sok bizalommal megírt levelükre és mellékelt írásukra.

„Nekem nagyon kell éreznem,
tudnom, hogy nem vagyok
magam.”

— írja az egyik zrenyanini fiatal verselő, s ez az egyetlen egy mondatból álló vallomása mottója lehetne most induló fiatal írónk életigenlésének is. Mert életigenlő fiatalság ez, s ha nem munkaakciókon, hát akkor a mindennapi társadalmi munkában tanulják és tapasztalják az életet, s keresik a helyüke közöttünk. Nem póz, hanem vallomás a most következő vers, amelynek a költője is a „Vallomás” címet adta:

„Úgy szerettem volna megállni
egy kicsit az utcasarkon.
Fáj a nagy felismerés,
a magambanézés,
és ez az embertelen hajsza.

Amikor azt bizonygattad,
hogy nem vagyok magam,
láttam, nem tudod:
csak egyszerűen elfeledtem
megállni az utcasarkon.

Úgy valahogy volt az,
hogy fejest ugrottam
minden problémába.
Most nehéz bevallanom:
szeretnék néha megállni
egy kicsit az utcasarkon.

Valljuk be: a magábanzés nem minden ifjúságnak jelentett fájdalmat, hanem narkotikumot inkább. Aki egészséges, annak erre nincs szüksége. Az beteg is így ír:

Elmondhatnám, mi bánt,
nem akarom.
Minden bánat felolvad
a valóságban.
Vigasztalásra hát nincs jogom.

Nem, nincs mit siratnom
magamon.
Helyettem tovább küzdenek milliók.
Csak az bánt, hogy korcsul
egy kevésbé
félre kell állanom.

A program-vers egyszerű bélyegét ráúthetjük-e a most következő vers-idézetre?

„A lelkem angol
pilótánál járt
s nem röptült föl
kínhalált zúdító
gépe.
A lelkem munkásököl,
formába öntött vas,
barázda a fölcön,
számárfüles könyv,
és Akarat.

Ne takard el szép,
emberi tekinteted,
hogy nem tudok
hozzád másként
szólni...

Egyetlen jajos felkiáltásban két nemzedék — leány és édesanya — lezámolásának megrázó kitörését olvashatjuk ugyancsak Bauer Irén egyik versében:

„Édesanyám, sokat tanulok,
ne bánts, nézd az örömöm,
az örömünk.
Drága, szent, átkotszóró anyám,
ne átkozd a jövőm,
ne átkozd a Jövöm.”

A „szép leányálmok” és a „bús anyakezek” összeölelkezését álmodná verse, de a tudatos leszámolást választja mégis most következő versében, amelyet bátran nevezhetnénk egyetlen ilyen vallomásnak vajdasági líránkban. A maga útját és célkitűzéseit tudatosan látó fiatal diáklány így válik meg a nemzedékek válaszútján a szeretett édesanyától:

„Úgy ölelj magadhoz,
hogy fájjon
és csókold le a könnyet
az arcomról:

én elmegyek.
Viszem az álmom,
az én világom, és a kezed,
áldott kezed.

Szép leányálmok,
bús anyakezek,
összefonódva, új koszorúban
szépüljetek.

Megölellek, hogy fájjon,
s a könnyeidet
bús arcodról lecsókolom,
ha elmegyek...

(Bauer Irén verseiből)

Vannak fiatalok, akik jelentkezésükkor csillogó formakészségükkel, verselői tudásukkal lepik meg az embert s nem győzzük csodálni azt a kíméletlen lelkiismeretességet, amellyel talán évekig képezték magukat, hogy teljesen felvértezve lépjenek elő az irodalmi porondra. Talán ez a legszimpatikusabb és a legbecsületesebb dolog. Aki azonban ezt feltételként szegezné szembe a most idülő fiataljainkkal, az nagyobb kockázatot vállalna s nagyobb felelősséget, mint az, aki elsőnek a *mondanivalójukra* figyel fel. Szokatlanságában is megkapó képet villant fel például Fehér Kálmán „Változások” c. versében:

„A napújulásokkal csöveket töltöttünk ki,
 hogy előbb vigye az eresz
 agyunk pirosra megkívánt
 felhőkarcolóit
 a falusi vityillók fölé.

Hangszórót tettünk az
 aludtfej fölé,
 mert megkívántuk hangosan
 hallani az élet erjedését.

Az ingyenc stilisztá most a fejét csóválja, pedig talán csak arról van szó
 hogy mai fiatal költő mai képeket használ. S ez nem kevés, ha ott érezzük szo-
 katlan költői képei mögött a diadalmas építőmunka fiatalos sürgetését. A tu-
 datos költői állásfoglalás bátor megfogalmazása csendűl ki Koncz Istvánnak
 egyik legtehetségesebb fiatal költőnknek most következő versidézetéből:

„Tollam még egészen az enyém,
 nem ünnepi számok inventárjából
 lopom néha vissza magamat;
 egyszerű katonák verseim, nem elemzi
 őket a konvenció, fizetett csendőrei a
 megrekedettségeknek, s ha meddő is, nem
 nekik, hanem nektek írok, új proletárjai
 a munkának és megfizetlenségnek.”

Egy másik versében így fejezi ki az ember szerepéről alkotott felfogását

„Betyár őszám idegenségével állok
 esetlenül a végén s távozásomkor
 csak anyám görcsös zokogása köszön.

Én tudom: embernek lenni nehezebb
 még a nagy béke idején is, mint hősnek.”

A költői mindanivaló hiteles csillogást kap ezeknek a fiataloknak a
 ajkán akkor is, ha az „éjszaka” és a „fény” elkoptatott szóképébe bújtatják
 például ars poeticá-jukat. Doró Sándor írja:

„Én nem húzódok össze az éjben,
 fényeket keresek ott is, hogy
 megtudjam utam, mert tette
 élek, s nem csendes megbújásra!...”

A katonaként messzi tájra vetődött bácskai fiatal, Ejzler József most kö-
 vetkező verse szép példa arra, hogyan oldódik fel fiatalságának érzéseiben
 messzi táj hangulata és élménye.

„Vranyen történt. Bort is kortyolgattunk
 józan mértékkel... Hosszan hallgatott
 a házigazdám, s kint a langyos éjben
 sziporkáztak a fehér csillagok.

A várost, melynek minden utcasarka,
minden zeg-zuga Bora Sztankovicsról beszél,
kékes kelmébe göngyölgette féltőn
a melegszejú, meghitt nyári éj.

Vigyázó ujjal bontottuk a multnak
könnyen szétmáló, zilált szálait,
a háborúról, felszabadulásról
így beszélgettünk szinte hajnalig.

Valahol egy Morava-menti fűzfát
borzolt a szellő lágyan, csendesén,
a házigazdám csak ült s eltűnődött
egy be nem végzett, félénk versemen.

Egyéb nem történt. Ez is régen történt,
de tudja isten, nem felejttem el
a felcsillanó fényeket, a várost,
sötétbe burkolt háztetőivel.

... Beh szép a csönd, ha a méhében
fáradt erők szunnyadnak s nem a megfagyott,
eltorzult arcok... Milyen szépek s fénylők
Vránye fölött a békés csillagok."

A múlt élményeivel legjobban talán Deák Ferenc lírája tart rokonságot,
illetve az ő verseiben jut kifejezésre a számadás és az örökség problematikája.
Egyik versciklusából valók ezek a szenvedélyes sorok, — viziói a nyomasztó
gyermekkori multnak:

„Borongós őszre felejtí ajkát a táj,
borongós hajú, szemú, életú semmi kis szobám!
Angyal volt szénaitatú kezével az anyám.
Démon volt kéthónapos korában a néném,
a falu hullámzott és tántorgott egy kévén,
a nyár döglött csirkéket hurcolt félve,
a sintértől, enni... Oh, nagyanyám!
Sajgott eztán már
a hordókat forrasztó csiríz,
sok gyermekdalt sajtoló földbe a víz,
hogy csónakkal járjam elsőnek a tavaszi, dögálmú szántást...

A nemzedékváltással együtt járó minőségi és eszmei változás, amely Bauer
Irén előbb idézett verseiben olyan szép megfogalmazást nyert, Deáknál csak
kérdésként vetődik fel, de annál élesebben és kíméletlenebbül:

„Mikor már hörgött a téli sóhaj,
fehér tüdővel
és szivacsöklökkel jött hozzám
Apám.

Apám két varjúval teli szeme
 kilövi magából a gondolatok
 piciny kristályszórétjeit
 s letöri eddigi életünk
 lófarkas zászlaját!

Meddig örülünk, meddig
 sírunk még egymáson,
 Apám?
 Nagypánkat már rég eltemettük!"

Es egy másik versében:

„Békítőnek maradtam itten,
 apám kékhasú barázdáin
 a varjakkal és a vakondokkal,
 s nyomomat behintik majd
 szemük apró feketéjével.
 Békítőnek maradtam itten.”

Szeretnék egyéb sajátosságokra is rámutatni, amikor a fiatalok ifrójáról beszélünk, hiszen való tény, hogy kifejezőmódjukban is eltérnek igen gyakran a nálunk megszokottól. A tömör, majdnem lakonikus közlésmódra, az egy-két képes ábrázolásra emlétek példákat: Deák Ferenc „Mai esték” című versét olvasom fel:

Az utcánk közepén
 van egy mély árok.
 Egész nyáron
 abba hullnak a csillagok.

Egy villanyégő alá
 futott az utcánk.

Aláfutott az
 egész falu.

Nagy Lukács: „Nyitott tenyérrel” c. verse következik:

„Apám az állomásra jár melegedni,
 valamit vár ...
 Olykor felcsillan a szeme,
 ha szabadra fordul a szemafor.”

Vigh Rudolf: „Egy asztalnál” című verse így szól:

Két szék
 egy asztalnál:
 a tiéd,
 az enyém,
 mégis két világ.
 Két szem,
 a tiéd,
 most az enyém is,
 és aztán mindenkié.

Virág Gábor: „Babona” című verse következik:

Egy szopós baba
nézte az ujjait
amelyről babonás anyja
rágta a körmöket.
Látta nevetgélő szemeivel
(de nem tudott
beszélni még)
hogy az idők már változtak
és még sohasem álmodott
boszorkányokkal,
akik megrontották
volna, ha az olló bele-
nyírt cseppnyi ujjába.

A gondolati elem, a ráció így vonul be jobbára terjengős és elégikus vajdasági líránkba s kétségtelenül új színt, frisseséget hoz magával, de nem is lehet ez másként, mert már ez az egy-két példa is érzékeltetheti, hogy új csapások után kutató fiatalokról van szó. Ez nem akadályozza meg őket abban, hogy általános síkon ne üssék meg az ú. n. szelíd líra kipróbált akkordjait. Doró Sándor: „Gyönyörű szerelem” című verséből idézek:

„Ma békésen lefektettem az alkonyt,
a színesedő, barnuló földeket
betakartam puha, okos gondolattal
s a bogarakat elküldtem a
levelek csendje alá,
hogy pihenjenek... Az égen
bóbiskoló csillagokat
elfújtam, hogy aludhass...”

Hallai Sándor: „Utolsó sirató” c. verse is szép példa lehet arra, hogy nem szektások a mai fiatalok, s nem ragaszkodnak görcsösen valami általuk egyetlen elfogadhatónak nevezhető költői nyelvhez vagy irányzathoz, hanem felhasználják a reális értelemben vett plasztikus líra egyszerű képeit is:

„Mikor beléptem az ajtón,
szememben megfagytak a szőlőlugasok.

Meghalt apám. Hinni nehéz,
hisz tegnap még velünk gürcölt
és most meg se rándul sóhajaim súlyán.
Hideg már a kilincs, a fazék, az üveg,
üres itt a pajta, a kert, a telek.
Hiába nyújtja felém szék a karját —
árva vagyok és társtalan.
Szemembe kiülnek a könnyek,
mint alkonytájt a fellegek.”

De az újkeresés ott él a konvencionálisnak, régi muzsikának érzett sorok költőjében, s ennek a viaskodásnak így ad hangot:

„Reámfeküdt önnönmagam súlya...
 Bár szívem a régi tiktakot fújja,
 Mégis másképp döng a léptem.
 A köldököm már elmetéltem...”

S naivitásában is sokatmondók az előbbi fiatalnak a következő sorai amelyek megfogalmazásai kívánnak lenni fiatalos, egészséges életfelfogásának:

„Emeletenként nőnek a házak
 és gólyolábakon járnak az emberek.
 Az ó Földtekén új a forma,
 s a költő dolga, hogy ének fogja
 s a mulandót rögzítse szóba,
 hogy örökké tartson a kacaj.”

Szeretném, ha ebben a beszélgetést megnyitó és bevezető rövid áttekintésben minél több hely és idő jutna maguknak a fiatalok írásainak, ezért a továbbiakban csak felolvasok néhány verset illetve versrészletet, melyekről úgy érzem, hogy megérdemlik a hallgatóság figyelmét.

MELLETTED

(Bóka Mária)

Megfogtál, csak úgy,
 mint ember
 az embert,
 s kezében maradtam.
 Elnézem céltalan
 életed remegő
 színfoltjait
 árnyékos szemedben.

És én is foglak,
 megfeszítve
 gyenge karjaimat,
 foglak
 mint mélyre dobott
 vasmacska
 az omló
 iszapot.

Elidőzők melletted,
 míg tekintetemből
 a játékos
 sugarakat
 lassan kilopják
 és elemésztkik
 az egymásbaolvadó
 falusi
 hétköznapok.

SZÜLETÉSNAPOMRA

(Berta Katalin)

Húsz évem mámorát
 levetkőztem.
 Csupaszon állok a parton,
 nézem, hogy távolodik
 tőlem a múlt.
 A tó mogorván hallgat.
 Érdekes —
 az emberek csodálkoznak,
 mert egyedül állok.

TALÁLKOZÁS

(Gulyás József)

Könnyedben nézd meg magad,,
 legyél ember.
 Csak szeretni: kevés.

S mert jónak lenni jó, lásd,
 ha van hozzá lélek:
 nálam emberség mindig kapható
 bár szegény vagyok: csak az élet.

SZOMBAT

(Foky István)

Két tiloló nő ballag előttem
 a munka porával.
 Mellükön megfeszül a város.

A kenyérgyár felől folyik a tészta és
 koppanva leesik rám a
 szombat.

CSEND

(Ergő Iván)

Börtön a fejem
 Papírvékony vasfalakkal.
 Bent,
 Ezernyi madár
 Várja szabadulását.

Dobjatok valahonnan egy követ
 Ebbe a mozdulatlan, síma tóba
 Mely a szájamon terjeszkedik.

En itt nem bírok semmit.
Meg vagyok kötözve,
De a börtönöm szürke pincéjében

Is vannak ismeretlen kétségek.
Mondtam már,
Dobjatok egy követ!

ÚTON

(Végh Lajos)

Eszembejut egy őszi vásár,
dércsipte, ködös reggel
(együtt keltünk a verebekkel).
Bámész szemekkel kísérték a
csutkatövek,
s én, álmos nagy gyerek
fázósan bújtam a suba alá,
míg a megfagyott úton
viharlámpák fénye játszott.
A kocsisaroglyánál, kötőféken
kétéves csikónk nyihározott,
érezte, gazdát cserél.
S míg az ős esővel gazdag reggelén
felszántott dülők balagtak
velünk Kúla felé,
apám kacskaringós úristenjét
vágta a lovak füle mellé,
hogy nem építettek csárdát
a kulai országút mellé
fösvény, sváb gazdák.

FESTŐMŰVÉS A FALUBAN

(Vigh Rudolf)

Tegnap markoltam
a falut,
amint egy festő ecsete
kapára bilincselte
az emberek kezét,
a templomtorony
ujjaim köré csavarodott.
Kigomboltam az ingemet,
és meztelen mellemre öntötte
sárga meg piros festékkel
az Alvéget.
Aztán nagy szöggel
felütött a neoncső alá,
egy városi szoba falára.

KÖNYVTÁRBAN
(Nagy Lukács)

— — — — —
*Messze nézünk . . .
 Poros düllőutak távolában
 megkeményedő acéltömbökön
 csillog a holnap csókja.
 Csak itt csépelünk zihálva
 nagyrészt még őszhajú kalászt,
 hogy tápláljuk vele a jövőt,
 de ereinkben mégis
 felpezseg a jelen,
 az időszerű.*

S végül hadd foglaljam össze a fiatalokra és műkedvelőkre vonatkozó adatokat. Mintegy százhusz állandó munkatársa van az „Ifjúság” irodalmi rovatának, akik rendszeresen küldenek be írásaikból, s akikkel állandó levelezéses kapcsolatban vagyunk. Ezeknek körülbelül a fele diák, a többiek ipari tanulók, munkásifjak, katonai szolgálaton lévő fiatalok, néhány fiatal tanító és tisztviselő. Ebből a hatalmas csoportból kiválik lassanként egy élgádra, mintegy 40—45 fiatal költő és prozaíró, s ezeknek mindegyike jelentetett már meg több írást, de úgyszólván kizárólag az „Ifjúság”-ban. Talán hatan vagy heten jelentek meg írásaikkal, s mindössze egy vagy két ízben — más lapban is. A HÍD egyesegyedül Koncz István verseiből közölt egy alkalommal. E 45 fiatal közül, kiket én igen tehetségeseknek tartok, — 22 diák, 32 pedig munkásifjú vagy egyéb foglalkozású. Huszonhatan csak verset írnak, tizenhatan csak prózával próbálkoznak, míg hárman mind a két műfajban alkotnak. Legtöbbjüket személy szerint ismerem és elmondhatom, hogy kivétel nélkül komoly, lelkiismeretes fiatalok, akik nem könnyű kirándulásnak tekintik jelentkezésüket az irodalmi színtéren. A velük fenntartott kapcsolat még átfogóbb, hasznosabb és teljesértékűbb lehetne, hogyha megfelelő hely és elég tér jutna nekik, mert bizony az Ifjúság egyetlen oldalán ennek a hatalmas gárdának nem elegendő. Ezért fontosnak tartom, hogy más lapjaink s maga a HÍD is több figyelemmel és megbecsüléssel forduljon feléjük. A jövőben rendszeresen nyújtok át válogatást a beérkezett kéziratokból, az egyes irodalmi rovatok szerkesztőinek, jóindulatú értékelésükre bízva e kéziratok további sorsát. A prozaírókról, legnagyobb sajnálatomra, nem beszélhettem ebben a bevezetőben, mert szinte lehetetlennek mutatkozott egy időben szólni róluk, még egy ilyen házagos, hozzájuk sok tekintetben méltatlanul változatos ismertetőben is.